

Meritaito Oy

KIRKKONUMMI

Sarvvinrannan pienvenesataman
arkeologinen vedenalaisinventointi

2018

Rami Kokko
14.6.2018

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta: Kirkkonummi

Alue: Sarvikinranta, Stensvikfjärden

Tutkimuksen laatu: Vedenalaisten muinaisjäännösten inventointi

Ajoitus: Kaikki

Peruskartta: TM35-lehtijako: karttalehti L4131L

Merikartta: Merikarttasarja B, Helsinki – Parainen (rajautuu karttalehti s. 627 ulkopuolelle)

Tutkimuslaitos: ARK-sukellus

Henkilökunta: Tutkimusten johtaja FM arkeologi Rami Kokko, tutkija FM arkeologi Aki Leinonen

Inventointiaika: 27.5.2018

Inventointialueen laajuus: n. 2,2 ha

Tutkimuksen rahoittaja: Meritaito Oy

Alkuperäinen raportti ja tutkimusaineisto: ARK-sukellus, Helsinki

Kopio raportista: Meritaito Oy, Museovirasto

Sisällysluettelo

Arkisto- ja rekisteritiedot

1. Johdanto.....	3
2. Tutkimusalue	4
2.1. Sijainti ja luonnonympäristö	4
2.2. Merellinen kulttuuriympäristö ja -historia.....	5
3. Inventointimenetelmät ja tulokset	9
4. Yhteenveto	11
Lähteet	12
Liitteet.....	13

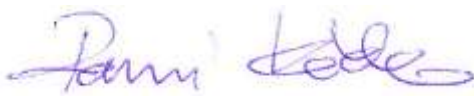
1. Johdanto

Kirkkonummen Sarvvikinrantaan kaavaillaan uutta asuinaluetta ja pienvenesatamaa, ja osana alueen asemakaavamuutosta alueella suoritettiin Muinaismuistolain 13.§ edellyttämä arkeologinen vedenalaisinventointi. Inventointi sisälsi vedenalaiskartoituksen suunnitteilla olevan pienvenesataman alueella sekä selvityksen alueen merellisestä käyttöhistoriasta. Työn suoritti ARK-sukellus Meritaito Oy:n tilauksesta.

Vedenalaisinventointi suoritettiin viistokaikuluotaamalla ja sukeltamalla 27.5.2018. Lähes koko inventointialue saatiin katettua kenttätutkimuksin matalimpia ja ruovikoituneita ranta-alueita lukuun ottamatta. Inventointiin osallistuivat ARK-sukelluksen vastaava arkeologi FM Rami Kokko sekä FM arkeologi Aki Leinonen.

Suunnittelualueelta ei tunnettu ennen inventointia vedenalaisia kiinteitä muinaisjäännöskohteita, eikä inventoinnissa tullut esiin uusia muinaisjäännöskohteita. Lähin tunnettu kiinteä vedenalainen muinaisjäännöskohde, Stensvikfjärdenin hylky, sijaitsee noin 400 m päässä inventointialueesta Länsiväylän ja Espoonlahden kupeessa nykyisen Sarfvikin pienvenesataman alueella.

Helsingissä 14.6.2018

Rami Kokko / ARK-sukellus

2. Tutkimusalue

2.1. Sijainti ja luonnonympäristö

Inventointialue sijaitsee Espoonlahden rannalla, Kirkkonummen kunnan puolella Sarvikin lahden alueella. Alue on matalaa ja pitkälti ruovikoitunutta ja luonnontilaista vesialuetta, joka rajautuu etelässä karkeasti Sarvikin uimalaituriin ja pohjoisessa Sarvikenin pohjoisrannalla olevan edustushuvilan laituralueeseen (Kuva 1 ja Liite 1). Inventointialueen pinta-ala on yhteensä noin 2,2 ha. Etelämpänä inventointialueesta sijaitsee Sarvikenin luonnonsuojelualue. Sarvikin kallion korkeimmalla kohdalla noin 30 m merenpinnan yläpuolella sijaitsee muinaismuistolain suojaama pronssikautinen hautaröykkiö (Sarfvik, 257010073)¹ sekä Porkkalan vuokra-ajalta peräisin olevan venäläisen kk- tai tykkipesäkkeen jäänteet.²

Kuva 1. Inventointialueen viitteellinen rajausta ja sijainti (sininen korostus). ©Maanmittauslaitos, Peruskarttarasteri, 5/2018.

¹ MJ-rekisteri, kohdenro. 257010073

² Silvast 1991: 66

2.2. Merellinen kulttuuriympäristö ja -historia

Inventoinnin kohteena olevalta alueelta ei tunneta vedenalaisia muinaisjäännöksiä eikä alueella ole suoritettu systemaattista arkeologista vedenalaisinventointia. Museoviraston muinaisjäänösrekisterin mukaan lähin tunnettu vedenalainen muinaisjäänöskohde (Stenviksfjärden, 2597) sijaitsee vanhan Jorvaksentien kupeessa Saunalahdensalmen rannassa Kirkkonummen puolella.³ Kohde sijaitsee noin 400 m tässä raportoidun inventointialueen pohjoisreunasta.

Puinen hylky löytyi keväällä 2009 sattumalta, kun sukeltajat olivat vetämässä kaapelia Saunalahdensalmen poikki. Löytö ilmoitettiin puhelimitse 2.5.2009 Museovirastolle, joka teki paikalle tarkastuskäynnin 7.5.2009. Ruoppauksen järjestäneen yksityishenkilön mukaan ruoppaus tehtiin laiturin uudistamisen takia keväällä 2008. Tarkastuksessa havaittiin, että hyllyn osia on ruoppausläjässä rannalla ja vedessä rannan tuntumassa uuden ponttoonilaiturin alla. Puulajin tunnistusta varten ruoppauslajästä otettiin mukaan kaaren katkelma ja rantavedestä laitалаudan katkelma. Puulajin määrittäminen teetettiin Luonnontieteellisessä keskusmuseossa 2010. Molemmat näytteet ovat tammea. Kyseessä on ns. valkotammiryhmään kuuluva laji, todennäköisesti metsätammi, *Quercus robur*. Suomessa tavallisin puualusten rakennusmateriaali on ollut mänty.

Sarvikin kalliolla säilynyt pronssikautinen hautaröykkiö osoittaa, että inventointialueen läheisyydessä on ollut ihmistoimintaa pitkään. Rannikkoseudulla asuvat ihmiset harjoittivat pronssikaudella pääelinkeinonaan vuotuiskiertoa perustuvaa pyyntiä, jossa hylkeenpyynti, kalastus ja metsästys loivat perustan sekä ravinnonsaannille että kaupankäynnille; pyynti lieneekin ollut ainoa elinkeinon haara, minkä tuotteilla voitiin hankkia metallia ja muuta vierasta tavaraa.⁴ Korkeille merenrantakallioille kasattuja kiviröykkiöitä, hiidenkiukaita, pidetään pronssikaudelle ominaisena hautaustraditiona ja muinaisjäänöstyyppinä.

Espoonlahden rannoille pysyvä asutus on vakiintunut todennäköisesti keskiajalla Varsinais-Suomen ja etelärannikon laajemman ruotsalaisen uudisasuttamisen yhteydessä. Karjanhoidon ja maanviljelyn yleistyessä pieniä maatiloja syntyi rannikkoseuduille merestä paljastuneille viljelyskelpoisille maa-alueille. 1600-luvulta lähtien Uudellemaalle perustettiin

³ MJ-rekisteri, kohdenro. 2597

⁴ Huurre 1979: 100

ratsutiloja, joiden tehtävänä oli varustaa mies ja hevonen asepalvelukseen. Rustholit saivat vastapalveluna verokevennyksiä ja muita etuuksia kruunulta.⁵ 1700-luvun lopun tiluskartan perusteella Sarvikin ratsutilaan on kuulunut useita peltoviljelyalueita Sarvikin kallion etelä-, pohjois- ja länsipuolella (Kuva 2). Alueen merkittävin asutuskeskus on kuitenkin ollut Stensvikin kylä (nyk. Kivenlahti) Espoonlahden vastakkaisella rannalla. Kylä mainittiin ensimmäisen kerran vuoden 1540 maakirjassa ja sen keskus oli Stensvikin kartano.⁶

Kuva 2. Karttaote Sarvikin rusthollin aluetta kuvaavasta vuoden 1782 tiluskartasta. ©Kansallisarkisto. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. Sarvik; Karta öfver egorne med beskrifning 1782. B2-1a: 7/1.

⁵ Favorin 2006: 10

kirkkonummelaiselle luotsitilalliselle isännälle kannattavaa, sillä luotsaamalla kruunun aluksia Suomenlahden yli oli oikeutettu verohelpotuksiin ja muihin etuuksiin.⁷

Sarvikin vesillä on todennäköisesti kalastettu ainakin Sarvikin rusthollin ja alueen muiden tilojen omiin tarpeisiin. Vesiliikenne vilkastui alueen teollistumisen myötä 1800-luvun loppupuolella, kun tiilitehtaat perustettiin sekä Stensvikiin että Kalvikiin (Kuva 3) ja höyrysaha Bastvikiin. Stensvikin tehdas tuotti tiiliä rahdattavaksi laivoin Helsingin ja Suomen rannikon linnoituksiin ja mm. Uspenskin katedraaliin.⁸ Kalvikin tiilitehdas lopetti toimintansa 1917 ja 1960-luvulla viimeisetkin tiilitehtaan rakennukset purettiin.⁹ Bastvikin höyrysahan perusti 1875 helsinkiläinen kauppias F.F. Sjöblom. Merkittävin osa tuotannosta vietiin laivoilla Bastvikin laivalaiturista (Kuva 4).¹⁰

Kuva 3. Karttaote Espoonlahtea kuvaavasta venäläisestä topografikartasta vuodelta 1871. Stensvikin ja Kalvikin tiiliruukkien sijainnit ja Sarviki (Sarfvik) kuvassa keskellä. ©Kansallisarkisto. Maanmittaushallitus. Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto. Senaatin kartasto. Espoo (VI 28).

⁷ Backman 2004: 17

⁸ Mäkelä 2014: 16

⁹ Jussila & Sepänmaa 2017: 2

¹⁰ kaitaa.org

Vanhojen karttojen perusteella näyttää siltä, että Sarvikin rannalla ei ole ollut laiturerakenteita ennen 1900-lukua. Vuoden 1939 topografikartassa (Kuva 4) laituri on piirretty Sarvikin rannalle. Laiturin sijainti on kartan perusteella tässä raportoidun inventointialueen pohjoisreunan ulkopuolella, vesikasvillisuuden valtaamalla alueella. Kyseessä on karttamerkintöjen perustella Sarvikin tilan yksityinen laituri, joka on myöhemmin ilmeisesti poistettu käytöstä. Sarvikinrannan kaksi edustushuvilaa laitureineen samoin kuin inventointialueen eteläpäässä oleva uimalaituri on rakennettu 1900-luvun loppupuolella.

Kuva 4. Karttaote vuoden 1939 topografikartasta no. 203212. Kuvassa mm. Bastvikin lastauslaituri ja Sarvikin laituri. ©Puolustusvoimat 2013, lupanro. 75/2013.

3. Inventointimenetelmät ja tulokset

Kenttäinventointi suoritettiin 27.5.2018. Inventointiin osallistuivat ARK-sukelluksen vastaava arkeologi FM Rami Kokko avustajanaan FM arkeologi Aki Leinonen. Vesialueen laajuudesta johtuen viistokaikuluotaus valittiin inventoinnin primäärimenetelmäksi. Viistokaikuluotauksessa käytettiin ARK-sukelluksen StarFish 452F Pro 450 kHz:n yksitaajuusluotainta oheislaitteineen. Työveneenä toimi 5-metrinen RIB-vene. Luotausnopeus vaihteli 1,5 – 2,5 solmun välillä. Luotauksessa käytettiin pääsääntöisesti 60 m (2 x 30 m) kaistanleveyttä, linjavälin ollessa noin 15 m. Luotausajoja kertyi yhteensä 8 kpl (Liite 3). Paikannus suoritettiin StarFish GPS-paikantimella paikannustarkkuuden ollessa noin ± 2 m.

Sää vaihteli luotauksen aikana aurinkoisesta puolipilviseen. Ilman lämpötila oli 22°C ja meriveden 14°C. Luoteenpuoleinen tuuli puhalsi 3-4 m/s. Vesisyvyys luotausalueella vaihteli 0,6-2,5 m välillä ja pohja-aines koostui mudasta. Pohja oli tasaista. Paikoitellen vedenalainen vesikasvillisuus häiritsi luotaukuvan tulkintaa, ja vesialueen mataluudesta johtuen kuva oli pääsääntöisesti tulkittavissa noin 15 m etäisyydelle luotauslinjasta (puolet käytetystä kaistanleveydestä).

Vesialueen mataluudesta huolimatta luotauskartoituksella saatiin valtaosa inventointialueesta katettua 100% peitolla, vain osa tiheämmin ruovikoituneesta ja matalasta ranta-alueesta jäi luotauksen ulkopuolella (Liite 2). Inventointia täydennettiin pintasukeltamalla (Rami Kokko) matalassa vedessä kaislikon reunaa seuraten ja 160 cm pituisella linjaseipäällä pohjaa tunnustellen (Kuva 5). Sukeltamalla ei pystytty inventoimaan matalia kaislikoita eikä upottava mutapohja mahdollistanut kahluuinventointia alueella. Sukellukselle kertyi pituutta 471 m (Liite 2).

Viistokaikuluotauksessa tai sukellusinventoinnissa ei havaittu vedenalaisiin muinaisjäänneksiin viittaavia kohteita. Luotauksessa paikannettiin risteävä viemärilinja / vesiputki inventointialueen pohjoisosasta noin 2 m syvyydestä (Kuva 6) sekä vesijohto/putki alueen keskivaiheilta (Liite 3). Sukeltamalla tarkastettiin alueen itäreunasta 1,5 m syvyydestä kaksi neliönmuotoista kohdetta/aluetta, jotka osoittautuivat vedenalaisen kasvillisuuden rajaamiksi alueiksi (Kuva 7). Vedenalainen näkyvyys oli noin 30 cm.

Kuva 5. Inventointialuetta Stensvikfjärdeniltä länteen päin kuvattuna. Rami Kokko pintasukeltaa ja "sondaa" pohjaa kuvassa oikealla kiinnittymispoijujen vieressä. ©Aki Leinonen, ARK-sukellus

Kuva 6. Viistokaikukuvassa oikealla erottuva vedenalainen vesi- tai viemäriputki inventointialueen pohjoisosassa. ©ARK-sukellus

Kuva 7. Viistokaikukuvassa oikealla kaksi kohdetta, jotka todettiin tarkastussukelluksella vedenalaisen kasvillisuuden rajaamiksi alueiksi. Ks. Liite 2, ”tarkastuskohde”. ©ARK-sukellus

4. Yhteenveto

ARK-sukellus suoritti Sarvikinrannan arkeologisen vedenalaisinventoinnin osana alueen asemakaavoitustyötä, jonka turvin alueelle on tarkoitus rakentaa lähitulevaisuudessa uusi asuinalue pienvenesatamaineen. Inventoinnissa suunnitteilla olevan pienvenesataman alue viistokaikuluodattiin vedenalaisten muinaisjäänköhteiden havaitsemiseksi hankealueelta. Inventointia täydennettiin matalassa vedessä suoritettulla pintasukelluksella. Valtaosa hankealueesta saatiin inventoitua, mutta kaikkein matalimpia ja vesikasvillisuuden valtaamia ranta-alueita ei pystytty inventoimaan em. menetelmin.

Toteutuneen vedenalaisinventoinnin yhteydessä ei havaittu vedenalaisia muinaisjäänköhteitä. Mikäli muinaisjäänköksiä kuitenkin paljastuu jatkossa hankealueella suoritettavien ruoppaus- ym. vesirakennustoimenpiteiden aikana, tulee hankkeen toteuttajan olla yhteydessä Museovirastoon jatkoselvityksiä varten (Muinaismuistolaki 14.§).

Lähteet

Kirjalliset lähteet

Backman, S. (toim.) 2004. *Porkala – byn vid havet. En skildring bygemenskapen före 1944*. Porkala Ungdomsförening r.f. & Sigbritt Backman.

Favorin, M. 2006. *Kirkkonummi – kasvun ja muutoksen vuodet*. Kirkkonummen kunta.

Huurre, M. 1979. *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*. Otava.

Jussila, T. & Sepänmaa, T. 2017. *Espoo. Kallvik. Vanhan tiilitehtaan alueen arkeologinen tarkkuusinventointi 2017*. Inventointiraportti. Mikroliitti Oy.

Mäkelä, M. 2014. *Helsingin seutu kartoin 1930- ja 2010-luvuilla*. AtlasArt.

Silvast, P. 1991. *Porkkala 1944-1956. Neuvostoliiton merisotilaallinen tukikohta*. Tutkimusraportti. Sotamuseo 1/1991.

WWW-lähteet

kaitaa.org:

https://kaitaa.org/?page_id=60

livisniemi-Kaitaa-seura ry, Asukasyhdistys.

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri, MJ-kohde 2597, Stensvikfjärden:

www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.2597

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri, MJ-kohde 257010073, Sarfvik:

www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.257010073

Liitteet

Liite 1. Vedenalaisen kartoitusalueen raja. ©Sitowise

Liite 2. Inventointialueen viitteellinen aluerajaus Sarvikinrannan edustalla, viistokaikumosaiikki luodatus vesialueesta sekä tallennettu sukellusreitti. ©Google Earth

Pvm.	Tiedosto StarfishLog_20180527_	Kaistan- leveys	Kanava	Sijainti (WGS-84)	Havainto
27.5.18	101052	2x30m	stbd	60°09'10.18"N 24°36'54.05"E	Kaksi neliönmuotoista kohdetta/aluetta n. 7,5 m x 7,5 m ja n. 2m x 2m
27.5.18	101847	2x30m	stbd	60°09'10.69"N 24°36'52.77"E	Vesijohto/-putki
27.5.18	102327	2x30m	stbd	60°09'13.04"N 24°36'53.62"E	Vesijohto/-putki
27.5.18	102907	2x30m	port	60°09'07.45"N 24° 36'44.93"E	Uimalaituri
27.5.18	102907	2x30m	port	60°09'10.25"N 24° 36'49.16"E	Poijupaino
27.5.18	102907	2x30m	stbd	60°09'13.31"N 24°36'54.50"E	Vesijohto/-putki
27.5.18	103435	2x30m	stbd	60°09'07.45"N 24° 36'44.93"E	Uimalaituri
27.5.18	103435	2x30m	stbd	60°09'10.25"N 24° 36'49.16"E	Poijupaino
27.5.18	103925	2x30m	stbd	60°09'09.15"N 24° 36'43.89"E	Kesähuvilan laituri
27.5.18	104733	2x30m	stbd/port		ei havaintoja
27.5.18	105430	2x60m	port	60°09'09.15"N 24° 36'43.89"E	Vesijohto/-putki
27.5.18	105430	2x60m	stbd/port	60°09'13.26"N 24° 36'54.13"E	Vesijohto/-putki

Liite 3. Viistokaikuluotausajojen lokitiedot.